

ELEKTRON TIJORATNI RIVOJLANTIRISH MASALALARI

*Shaxrux TUXMURADOV**Bank-moliya akademiyasi magistranti*

Annotatsiya: Maqolada bugungi zamonaviy sharoitlarda elektron tijorat va uning rivojlanish jihatlari tadqiq etilgan. Shuningdek, elektron tijoratni rivojlantirish masalalari o'rganilgan.

Kalit so'zlar: savdo, tijorat, elektron tijorat, raqamlashtirish, marketpleys, axborot texnologiyalari.

Keyingi yillarda axborot texnologiyalari va global Internet rivojlanishining sezilarli o'sishi inson hayotining turli sohalarida yangi yo'nalishlarning paydo bo'lishiga olib keldi. Elektron tijorat hozirgi vaqtda Internet jamiyatning kundalik hayotiga yuqori tezlik bilan kirib keldi va uning ajralmas qismiga aylanmoqda.

Elektron tijorat termini juda keng tushuncha bo'lib, unga ko'pgina ta'riflar berilgan. Keltirilgan ta'riflarni aksariyatida internet orqali amalga oshirilgan har qanday savdoga yoki tranzaksiyaga elektron tijorat deb aytiladi.

Elektron tijorat deganda kompyuter tarmoqlari yordamida amalga oshiriladigan barcha moliyaviy va savdo operatsiyalari va bunday operatsiyalar bilan bog'liq biznes jarayonlarini o'z ichiga olgan iqtisodiyot sohasi tushuniladi.

Elektron tijorat elektron to'lovlarni amalga oshirish, mijozlar va yetkazib beruvchilarni qidirish, reklama tarqatish, internet ilovalari orqali tovarlarni sotib olish va sotish kabi ko'plab biznes operatsiyalarni bajarishga imkon beradi.

Elektron tijoratning ushbu turi o'tgan asrning 60-yillarida paydo bo'lganiga qaramay, so'nggi o'n yil ichida global o'zgarishlar ro'y bermoqda. Global axborotlashtirish va arzon raqamli gadjetlarning paydo bo'lishi aholi sonining ortib borayotganiga elektron tijoratning tezkor imkoniyatlaridan foydalanish imkonini beradi. Elektron tijoratning afzalliklari haqida quyidagilarni aytish mumkin:

- Vaqt va tirik mehnat xarajatlari bilan bog'liq tranzaksiya xarajatlarining kamayishi;

International Conference on Education and Innovation

- Xaridlarga, to'lovlarga tezkor kirish, istalgan joydan va istalgan qulay vaqtda kirish imkoniyati;
- Xaridor o'ziga qulay vaqt, joy va tezlikda mahsulotni tanlash va sotib olish imkoniyatiga ega;
- Savdo-sotiq faoliyatini ish faoliyati bilan birga parallel ravishda, ya'ni ishlab chiqarishdan ajralmagan holda olib borish imkoniyati;
- Ko'p sonli xaridorlarning bir vaqtning o'zida bir nechta firmalarga murojaat qila olish imkoniyati;
- Kerakli mahsulotlarni tezlikda izlab topish va ushbu mahsulotlar mavjud bo'lgan korxonalariga murojaat qilishda texnika va transport vositalaridan samarali foydalanish imkoniyati;
- Xaridorning yashash joyi, sog'lig'i va moddiy ta'minlanish darajasidan qat'iy nazar hamma qatori teng huquqli mahsulot sotib olish imkoniyati;
- Hozirgi kundagi mavjud jahon standartlariga javob beradigan mahsulotlarni tanlash va sotish imkoniyati;
- Elektron tijoratda savdoni tashkil qilish korxonalarining raqobatini kuchaytiradi, monopoliyadan chiqaradi va mahsulotlarning sifatini oshirish imkoniyatini beradi.

Elektron tijorat o'z navbatida foydalanuvchilar uchun bir qator kamchiliklarga ham ega. Birinchidan, bu me'yoriy-huquqiy bazaning yo'qligi, buning natijasida elektron tijorat doirasida sotiladigan mahsulot yoki xizmatga nisbatan intellektual mulk huquqlarini himoya qilish muammosi mavjud. Ikkinchidan, bular elektron tijorat xavfsizligi sohasidagi potensial tahdidlardir. Ularni minimallashtirish uchun maxfiylikni, identifikatsiyani va avtorizatsiyani kafolatlaydigan ishonchli va samarali mexanizmlardan foydalanish kerak.

Hozirgi rivojlanayotgan davrda O'zbekiston Respublikasida elektron tijoratni tadbirkorlik faoliyatining eng istiqbolli yo'nalishlaridan biri sifatida ko'rish mumkin. Soha mutaxassislarning fikricha, respublikada elektron tijoratni rivojlantirish uchun barcha zarur shart-sharoitlar va resurslar mavjud: aholining kompyuter

savodxonligining o‘sishi, past trafik narxlari bilan yuqori sifatli internetning butun mamlakat bo‘ylab tarqalayotganligi va boshqalar. Axborot texnologiyalarining global miqyosida rivojlanishi iqtisodiyot va jamiyatdagi o‘zgarishlar uchun dastakka aylandi. Bu jarayonlarning asosiy tarkibiy qismlaridan biri Internetning iqtisodiyotning barcha tarmoqlariga kirib borishidir.

So‘nggi paytlarda Internet orqali tijorat aloqalari doirasi sezilarli darajada kengaydi, u quyidagi tarkibiy qismlarni o‘z ichiga oladi: – internet orqali tovarlarni sotish va sotib olish; – elektron tarmoqlardan foydalanish orqali pul mablag‘larini o‘tkazish; – elektron shaklda axborot savdosi va boshqalar.

Elektron tijorat zamonaviy iqtisodiyotda juda yuqori temp bilan rivojlanayotgan sohalardan biridir. Unga biror-bir kompaniyaning raqamli texnologiyalar va ular beradigan imtiyozlarga asoslangan, foyda keltiradigan faoliyati sifatida qaraladi. Yangi tijorat muhitiga jalb qilingan xaridorlar ma‘lum imkoniyatlar va imtiyozlarga ega bo‘ladilar. Tashkilotlar oldida turgan vazifalar axborot-kommunikatsiya texnologiyalari imkoniyatlaridan foydalangan holda ancha tez va eng kam xarajat bilan hal etilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasining yirik kompaniyalari, kichik va o‘rta biznes vakillari O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyotini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo‘lib turgan shunday paytda mamlakat iqtisodiyotining ulushi ortib borayotgan elektron qismini egallay boshladi.

Shunday qilib, elektron tijoratning O‘zbekiston Respublikasidagi iqtisodiy vaziyatga ta’siri yaqin kelajakda doimiy ravishda oshib boradi, shuningdek, elektron tijorat davlat iqtisodiyoti va aholi turmush darajasiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. U. K. YAKUBOV, YO. S. ILXAMOVA, M. I. AZIZOVA. “Elektron tijorat” darslik 1-qism. T.,-2019.
2. Mengliyev Sh. “Elektron tijorat tizimlari va ularning ahamiyati” nazariya. T.,-2014.